

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BASIN VE EDEBİYATINDAN ALTI AYLIK BİR KESİT: *MİRSÂD*

Süheylâ YÜKSEL*

Özet

Mîrsâd, 1891 yılında yayımlanmış edebî bir dergidir; fakat o yıllar için yeni denilebilecek fennî bilgilere de yer verilmiştir. Derginin ilk iki sayısında başyazar Muallim Naci, daha sonra İsmail Safa'dır.

Mîrsâd'ın yayım hayatı çok kısa olmuştur. Bununla birlikte I. Meşrutiyet dönemi basın ve edebiyat ortamının karakteristik özelliklerini bu dergide bulabiliriz. Kapatılışı da bu açıdan dikkat çekicidir. Dergide daha sonra edebiyat dünyasında üstad olarak kabul edilecek şair ve yazarların ilk kalem tecrübeleri vardır.

Sivas Ziya Bey Kütüphanesi'ndeki Mîrsâd'da Ahmet Fethi Bey'in dergideki şiir ve şairlerle ilgili notları ve İsmail Safa için yazmış olduğu dizeler vardır.

Anahtar Kelimeler: I. Meşrutiyet Basını, sansür,

Abstract

Mîrsad was a literature magazine published 25 issues in 1891; but it also had science writings in it. The main writers were in the first issue Muallim Naci, and then Ismail Safa.

The magazine reflected the characteristics of the 1st Meshrutiyet period. Because of this its end was remarkably important.

The magazine functioned as a bridge in our literature's first steps in the West, it had poems and writings of the future's masters.

In Sivas Ziya Bey Library the Mîrsad had the lines of Ahmet Fethi about Ismail Safa and other poets and poems in the magazine.

Key Words: 1st Meshrutiyet press, Censure, nick-names, literature competition.

*Yard. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yeni Türk Edebiyatı'nın vücut bulup gelişmesinde süreli yayınların önemi artık kabul görmüş bir gerçektir. Bu yazıda, edebiyat tarihlerinde veya biyografi kitaplarında ismi çeşitli vesilelerle çokça geçen Mirsâd dergisi tanıtılacaktır.

Edebiyatımızın batılılaşma sürecinin başlatılmasında en fazla kabul gören tarih 1860'tan itibaren, yayımlanan her süreli yayının veya kitabın ve hatta kaleme alınan her şiirin her makalenin bu sürece bir katkısı olmuştur. Bu katkılar sonucudur ki Türk edebiyatı "1860'tan beri devam eden Doğu Batı mücâdelesinin kesin sonucunu -Batı edebiyatının lehine olarak- tâyin eyleyen sonuncu safhası"na Edebiyât-ı Cedîde ile ulaşmıştır.

İşte Mirsâd, edebiyatımızın Batılılaşması sürecinde yayımlanmış, sütunlarında daha sonra üstad olarak anılacak olan imzalara yer vermiş, ayrıca devrinin basın ve edebiyat karakteristiğini yansıtmış bir mecmuadır.

Mirsâd'ın 26 Mart 1891 (14 Mart 1307) tarihinde başlayan yayım hayatı 10 Eylül 1891 (29 Ağustos 1307) tarihli 25. sayısı ile sona ermiştir. Bu sona eriş, dergi çıkaranlarının inisiyatifi dışında olmuştur; diyebiliriz, çünkü konuyla ilgili hiçbir açıklama yapılmamış, ayrıca bizzat sermuharrir İsmail Safa'nın kaleminden çıkan iki tefrika da yarım kalmıştır.

Derginin kapatılışı I. Meşrutiyet basınının karakteristiğini yansıtmak açısından önemlidir. Ali Kâmi, *Hissiyât'a* İsmail Safa'nın tercüme-i hâlini yazarken "...o şayân-ı hayret bir suhûlet ve selâsetle akarsular gibi şiirlerini *Mirsâd sahifelerine*" döktüğünü ve bu durumun aylarca devam ettiğini ifade ettikten sonra derginin kapatılış olayını şöyle anlatır: "Bu böyle aylarca devam etti fakat bir gün -Kâmil Paşa'nın sadâretten azlolanması üzerine memurlar geldi, gazetenin müdür-i mesûl ve sâhib-i imtiyâzıyla sermuharririni Mabeyn'e götürdüler. Mecmuada Kâmil imzasıyla intişâr eden bir gazel jurnalcilerin ihbarına göre Kâmil Paşa'nın felâket-i infisâline telmihâtı hâvî imiş. İki gün süren istintak neticesinde sermuharrir ve sâhib-i imtiyâzın sebilleri tahliye olunur. Fakat gazete müebbeden cezâ-yı tatile uğrar."¹

Son Asır Türk Şairleri'nde (Mustafa) Kâmil Bey hakkında verilen bilgiler, Ali Kâmi'nin derginin kapatılmasıyla ilgili söylediklerini desteklemektedir. İbnülemin Mahmut Kemâl İnâl, (Mustafa) Kâmil'i tanıtırken, onun istediği zaman güzel şiir söylediğini, Mirsâd'da bazı gazellerinin yayımlandığını belirttiğinden sonra, "*Mirsâd'da intişar eden gazellerinin birinden*

dolayı diğer muharrirlerle beraber Zabtiye Nezaretine götürülerek bazı sualler vaki olmasından pek ziyade ürkerek o vakitten beri gazete ve mecmualara yazı yazmamıştır."² demektedir.

Ali Ekrem Bolayır ise, ilk şiirlerinin yayımlanışıyla ilgili bilgiler verirken, Mirsâd'ın kapatılış meselesine de değinir, "*Mirsâd jurnal olundu; lağvedildi. İsmâil Safâ bir hafta istintaka uğradı. Sebebi, galibâ Tepedelenli Kâmil olacak, bir genç 'muğber' redifli bir gazel yazar, Mirsâd'a gönderir. Mirsâd'da yer bulunmaz, İsmâil Safâ gazeli iki hafta tehîr eder. Fakat Maârif'ten müsaadesini almış olur. İki hafta sonra gazeli neşreder, o gün de Kâmil Paşa azlolanur. Şimdi düşünün lâ-akal sekiz on 'muğber' altında bir koca (Kâmil)."*³

Ali Ekrem, dergide şiirleri, nesirleri bulunan ve kapatılmasına yol açan Kâmil imzasının, tereddüt payı bırakarak, Tepedelenlizâde Kâmil'e ait olabileceğini belirtiyor; fakat Tepedelenlizâde Kâmil'in şiir kitaplarında ne 'muğber' redifli gazel ne de bu dergide yayımlanan şiirler mevcuttur.

Halbuki derginin 74. sahifesinde yer alan "Kâmil" imzalı "urur" redifli gazelin Mustafa Kâmil'e ait olduğu kesindir, çünkü *Son Asır Türk Şairleri*'nde yer almaktadır.⁴

Bu imzaların iki ayrı Kâmil'e ait olacağı varsayımına gelince: Derginin 24. sayısının dış kapağında "Kâmil" yazar kadrosunda gösterilmektedir Bu imza şiirler gönderen herhangi birisine değil, dergiyi çıkaranların tanıdıkları bir kişiye aittir, diyebiliriz. Bu durumda, "Kâmil" imzası birbirinden farklı iki kişiye ait olsaydı dergiyi çıkaranlar, en azından açıklayıcı notlarla bu iki imzanın ayırt edilmesini sağlayabilirlerdi.

İki ayrı kişiye atfedilen ve Mirsâd'ın kapatılmasına yol açan "muğber" redifli gazelin kime ait olduğu konusundaki tereddüdü, yukarıdaki açıklamalara ve İbnülemin'in ifadelerindeki kesinliğe bakarak giderebilir ve söz konusu gazelin sahibi olarak (Mustafa) Kâmil'i gösterebiliriz.

Bu kapatılış macerasıyla ve "*Siyâsiyâtan mâ-adâ her şeyden bahseder ...*" ifadesiyle devrinin siyasi yapısını yansıtan Mirsâd, padişaha övgüyü her fırsatta tekrarlamaıyla da I. Meşrutiyet basınının karakteristik özelliğini

¹ Ali Kâmi (Akyüz), "Merhum İsmail Safa Bey'in Tercüme-i Hâli" *Hissiyat*, Osmanlı Matbaası, İstanbul, 1328, s. 8

² İbnülemin Mahmut Kemâl İnâl: *Son Asır Türk Şairleri*, C. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, s. 797-799

³ *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, (Haz. Metin Kayahan Özgül) Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991, s. 426

⁴ İbnülemin Mahmut Kemâl İnâl: a.g.e., C. 2, s. 798.

gösterir. (Sitâyiş-i Hazret-i Padişâhî, nr.1; Tebrîk-i İyd, nr.17; Tes'îd-i Sâl-i Cedîd, nr. 20; Tebrîk-i Cülûs-ı Padişâhî, nr.24)

Mirsâd'ın yayımlandığı 1891'de edebiyatımızın yenileşmesi adına birçok adımlar atılmıştır. Tanzimat neslinin yaptığı çalışmalardan başka mesela Ekrem'in *Talim-i Edebiyat*'ı yayımlanmış, Ekrem ile Naci arasında daha çok şahsî sebeplere dayanan tartışmalar sebebiyle taraflar oluşmuş, şiirin sadece muhtevasında değil şekil yapısında da bazı değişiklikler yapılmıştır. Fakat edebiyatta, özellikle şiirde yenilikler deneyenler belirli bir dergi etrafında toplanmış değildir. Bu dağınıklığın ortadan kalkması için daha yaklaşık beş yıl beklenecek, "abes-muktebes" tartışmasının ardından yenilik taraftarları Recaizâde Ekrem'in yol göstermesiyle Servet-i Fünûn'un etrafında toplanacaktır. Kısacası 1891 yılında edebiyat ortamı, en azından dergiler açısından, kutuplaşmaya sahne olmamıştır. Tanpınar'ın ifadesiyle "*Devir, bu işe girenlerin dışında yeni ile eskinin arasında pek fark görmüyordu*"⁵.

Diğer taraftan 1891 yılı edebiyat üstadlarının suskunluk yılıdır. Hâmid, "Zeynep" sebebiyle ayrıldığı görevine "*Bir zamanlar neveheslik dolayısıyla uğraştığı edebiyatla bundan sonra ilgilenmeyeceğine*"⁶ söz vererek geri dönmüş ve Londra'ya gitmiş, Ekrem, hava değişimi için İstanbul'a hiç inmeyerek dinlenmesi emredilerek Büyükkada'ya gönderilmiştir.⁷ Muallim Naci ise, Tarih-nüvis-i Selâtin-i Âl-i Osman olduktan sonra edebiyat dünyasından kısmen de olsa uzaklaşmıştır.

İşte Mirsâd'ın edebî karakterini, Batılılaşma adına edebiyatımızda bazı yeniliklerin yapıldığı ve bu yeniliklerin de daha kararlı yeniliklere zemin hazırladığı, sansürün yazarların karşısına önemli bir problem olarak çıktığı, üstadların dolaylı yollardan da olsa susturulduğu bir edebiyat ortamında belirlemek gerekir.

Dergideki yazılar "Kısm-ı Edebî", "Kısm-ı Fennî" ve "Mütenevvia" olmak üzere üç ana sütunda toplanmıştır. Bunlara "Roman" başlığı altında yer alan tefrikaları ve Divan şairlerinden veya Farsçadan seçilen beyitlere, açıklamalara yer verilen "Müze-i Edebî" başlığı altındaki sütunu da eklersek Mirsâd'ın muhtevasını belirleyen şekli özellikleri tamamlamış oluruz.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar: *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 596

⁶ Gündüz Akıncı: *Abdülhak Hâmit Tarhan Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s. 21

⁷ İsmail Parlatır: *Recaizâde Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s. 38

Dergide fen için bir sütun açılmış; "Mütenevvia" sütununda bazen biyografik yazılara, bazen de o gün için aktüel diyebileceğimiz bazı bilimsel gelişmelere yer verilmişse de Mirsâd, ağırlıklı olarak bir edebiyat dergisidir. Nitekim "Roman" başlığı altında yayımlanan tefrikalar ve "Müze-i Edebî"ler de derginin bu özelliğine hizmet etmiştir.

Dergide tefrikası yapılan ilk tercüme roman, *Miryân Köşkü Faciası*'dır. Bu tefrikaya ilk sayıda başlanmış, eser tamamlanmadan 11. sayıda yayımına son verilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak 12. sayıda yapılan açıklamada, mütercim Vahdefî'nin isteği üzerine bu yola gidildiği, aslında böylesi bir uygulamanın kendi anlayışlarına ters düştüğü ifade edilmiştir. Ayrıca Vahdefî'nin tercümesini daha sonra kitap halinde neşredeceğini bildirdiğine de bu açıklamada yer verilmiştir.

Yarım kalan bu tefrikanın yerine sermuharrir İsmail Safa ve kardeşi Ahmet Vefa'nın birlikte tercüme ettikleri *Vahametli Sevdalar*'ın tefrikasına başlanmış, dergi kapatıldığı için bu da tamamlanamamıştır. Her iki tercüme de Fransızcadan yapılmıştır.

Mirsâd'da bu iki roman tercümesinden başka Farsçadan, İtalyancadan, Fransızcadan ve İngilizceden yapılan tercüme de vardır. Farsçadan yapılan tercümelelerde seçilen beyitlerin açıklaması yoluna gidilmiştir. Fransızcadan yapılan tercümelelerin ikisi yukarıda belirtildiği gibi roman tercümesi; bir tanesi 'Fıkra' başlığı altında verilen uzun hikâyedir (Ya Keseyi Ya Canını, nr. 16, s. 126; nr. 18, s.141-142; nr. 19, s. 150, nr. 21, s. 166). Montesquieu'nun *Letters Persanes* isimli eserinden bir mektup "Paris'te Bir İranlı" adıyla Muallim Naci tarafından nakledilmiş (nr. 2, s. 9); Ahmet Vefa, Chateaubriand'dan Niyagara Şelalesi'nin tasvirini aktarmıştır (nr. 11, s. 84) Bu mensur yazıların yanı sıra dergide iki tane de manzum tercüme vardır. Bir tanesi Âmir Tevfik'in Le Bailly'den çevirdiği "Örümcek ile İpek Böceği" isimli manzumudur. Mealinin Fransızcadan alındığı belirtilen ve beyitler halinde ve düz kafiyeli olarak tertip edilen "Tıfl-ı Ecel-resîde" isimli manzum eserde ise ölmek üzere olan bir çocuğun annesine hitabı anlatılmaktadır. Bu eser Manastırlı Naci imzasıyla mecmuaya gönderilmiştir.

Biri Fransa'da diğeri İngiltere'de yayımlanan iki ayrı gazetede yer alan intihar ile ilgili haberler "İntihar İstatistiki" (nr. 22, 174) ismiyle aktarılmıştır.

İtalyancadan yapılan dört tercümenin hepsinin altında Ali Fahri imzası vardır ve bunlardan bir tanesi hikâye diğeri üçü ise fennî yazılardır.

Aslında bu yıllarda yayımlanan dergilerdeki büyüklü küçüklü tercümele yalnız edebî karakter taşımaz. Bu yazılar, insanımızın Batı'yı tanıtmak için ne

denli meraklı olduğuna ve yazarların, aydınların ve hatta öğrencilerin bu meraka hizmetlerine dikkat çekmek için de önemlidir. Kimden alındığı veya hangi kaynaktan aktarıldığı belirtilmeyen, Batı'daki ilmî, sosyolojik aktüel bilgileri haber veren; Batı'dan bir yeri veya bir şahsı tanıtan kısa gazete yazısı şeklinde karşımıza çıkan bazı yazılar da vardır ki bunlar da çok büyük ihtimalle çeviridir. Dergide yer alan bu tarz yazıların birçoğunun Avrupa'da yayımlanan bir gazete veya mecmuadan aktarılmış olduğunu düşünebiliriz. Bu tür yazıların altında da genellikle Âmir Tevfik imzası vardır.

Derginin edebî karakter taşımasına yardımcı mahiyetteki bu unsurların dışında Mirsâd'ın edebî yönü "Kısm-ı Edebî" sütunuyla belirlenmiştir. Bu sütunda daha çok şiirler vardır. Zemininin dergiyi çıkaranlar tarafından belirleneceği ifade edilen (nr. 9, s. 65) edebiyat yarışması herhalde Mirsâd'ın popüler olmasını sağlamıştır. Bu yarışmanın zemini önce tevhid olarak belirlenmiş, sonra nâ't-ı şerif, daha sonra da sitayiş-i hazret-i padişahi olarak ilan edilmiştir.

Tevhid yarışmasında yayımlanmaya değer dört eser seçilmiştir. Birincisi Mehmet Tevfik Efendi'nin eseri. Bilindiği üzere bu kişi Tevfik Fikret'tir; ve daha önce şiirleri yayımlanmış ve okuyucuya "Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Şâir-i güzide-sühan Mehmet Tevfik Bey" olarak sunulmuştur. Tevhidi yayımlanan diğer isimler, E(lif) Âsaf ve Abdülğani E(lif)'tir.

İkinci müsabakaya gönderilen nâ't-ı şerifler edebî kıymetlerine göre şu şekilde sıralanmıştır: Kadîrzâde İzzetlü Hüseyin Haşim Beyefendi'nin eseri, Mustafa Münib-i Mevlevî imzasıyla gönderilen eser, Encümen-i Teftiş ve Muayene Azasından İzzetlü Ali Nusret Han Efendi'nin nâ't-ı şerifi. Tophane-i Âmire Muhasebe Kalemi Ketebesinden Mehmet Ziver imzasıyla gönderilen üçüncü nâ't-ı şerif ise mensurdur. Bu nâ'tlardan ikincisinin başka bir divandan alındığına, bu konuda Mirsâd sermuharririnin dikkatli olması gerektiğine dair bir yazı Tercüman-ı Hakîkât'te yayımlanmış; Mirsâd'ın 23. sayısında da bu yazıya cevap verilerek, bütün divanların muhteviyâtının bilinmesinin mümkün olmadığı ve sermuharririn de o günlerde Trabzon'da olduğu ifade edilerek onun tamamen mazur görülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Nâ't-ı şerif yarışması sona ermesine rağmen, 20, 22 ve 24. sayılarda yayımlanan ve müsabakaya yetişmediği halde çok beğenildiği ifade edilen üç eser daha vardır. Bunlardan birincisi Nâ'tî, ikincisi Muhammedî ve üçüncüsü de Yeni Şair imzalıdır.

Üçüncü müsabaka-i edebiyenin konusu "Sitâyîş-i Hazret-i Padişahî"dir. Bu yarışmanın sonucunun 24. sayıda ilan edileceği duyurulur ki haftalık olarak perşembe günleri yayımlanan Mirsâd'ın yayın periyodiği bu sayıda değiştirilmiş ve 23. sayıdan 4 gün sonra pazartesi günü dergi yayımlanmıştır; bu sayı II.

Abdülhamid'in cülûsuna denk getirilmiştir. 24. sayıda Mirsâd'ın "Tebrik-i Cülûs-ı Padişahî"sinin arkasından sırasıyla sitayişnâmeleri yayımlanan isimler şunlardır. Mehmet Tevfik, Vasıf, M. Necati, İbrahim Aşkî ve Ed-dai Memduh. Bu sayının tamamı yaldızlı harflerle dizilmiştir.

Yeni Türk şiiri eskiden muhteva, dil ve üslûp açısından ayrılırken şekil açısından da bazı kırılmalara uğramıştı. Abdülhak Hâmid'in 1879'da yayımlanan *Sahası* nazım şekillerinin eskiden ayrılması bakımından önemli bir hamle olmuştu. Bununla birlikte şairlerimizin eski nazım şekillerinden vazgeçmeleri çok da kolay olmamıştır. Nitekim, ismi daha sonra yeni edebiyatın üstadları arasında sayılacak olan birçok şair, ilk şiir denemelerini eski nazım şekilleriyle yapmış ve bu şiirlerle şöhret bulmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar, Tercüman-ı Hakîkât'te Muallim Naci etrafına toplanan şairlerden bahsederken onların daha çok eski tarzda şiir yazarlar olduğuna dikkat çekmiş, buna şaşırılmaması gerektiğini söyleyerek "*Zaten yeni tanınanların çoğu gazeli yazıyor, yahut onardıkları musammat veya kat'a şekliyle yeni duyguları anlatıyorlardı*"⁵ demiştir. İşte bu değerlendirmenin somut bir örneğini Mirsâd'daki manzumelerde görmek mümkündür.

Mirsâd'da edebiyat adına daha çok şiirler, şiir adına da daha çok gazeller vardır. Doğrudan bu ismi taşıyan şiirlerin yanı sıra "gazel" bir nazım şekli olarak da değerlendirilmiş, mesela Mehmet Tevfik (Tevfik Fikret) "Karşı"; Âmir Tevfik, "Tahayyür", İsmail Safa, "Matmazel" isimli şiirini "gazel" nazım şekliyle yazmıştır. Yeni Şair imzasıyla gönderilen "Görsün Yeni Gördüğüm Güzel Kız" isimli şiir de aynı şekildedir. Ayrıca Ahmet Vefa'nın, Nabîzâde Nâzım'ın, Mehmet Tevfik'in, Ali Ulvî'nin isimsiz şiirleri de "gazel" nazım şeklidir. Mirsâd, "kat'a"ları, "şarkı"ları ve "nazire"leriyle de Divan edebiyatını ihya eder gibidir.

Mehmet Tevfik, İsmail Safa, İlham (Ali Ekrem Bolayır), Ahmet Vefa, Nabîzâde Nâzım, Latif nazım şekilleri bakımından eskiden ayrılmışlardır.

Yayın hayatı çok az bir zaman diliminde olsa bile Mirsâd Batılılaşma sürecindeki Türk edebiyatının karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Türk edebiyatının batılılaşması sürecinde Divan edebiyatına yöneltilen eleştirilerden birisi de, artık devrini kapattığı, şairlerin orijinal söyleyişler bulamadığı, eski mazmunların tekrarından öteye gitmeyen şairlerin nazirecilğe yöneldiği şeklindedir. İşte bu son tespit noktasından hareketle Mirsâd'daki şiirleri değerlendirince sayısı on altıya ulaşan nazirelerle karşılaşırız. Ali Ulvî, Âmir

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar: *a.g.e.*, s. 596

Tevfik ve İsmail Safa'ya ait olan üç nazire Tevfik Fikret'in "Başka" isimli şiirindedir. İsmail Safa'nın "Dağlara" redifli gazeline, Ahmet Vefa, İlham ve müşterek olarak Halil İbrahim ile Kâmil birer nazire yazmışlardır. Şiirine nazire yazılan bir başka isim ise o sırada Büyükkada'da zorunlu istirahatte bulunan Rezaîde Mahmut Ekrem'dir. Şairin "Şeb-i Mehtapta" redifli gazeline Ali Ulvî ve Rahmi birer nazire yazmış, Şair-i güzide sühan Mehmet Tevfik'in, Ekrem'in "Yad Ed" isimli manzumesine dört yıl önce yazdığını söylediği naziresi Mirsâd'da yayımlanmıştır. Sabiha Hanım'ın, on birinci sayıda yayımlanan bir gazelini çok beğenen Nazire Hanım, Mirsâd'a yönelik beğenilerini dile getirdiği bir mektubuyla birlikte "*Sabiha Hanım'a peyrev olarak vücuda getirdiğini*" söylediği bir gazeli dergiye göndermiş, bu mektup ve gazel de on altıncı sayıda neşredilmiştir. İşte bu gazele Ali Ulvî Bey, Mediha Hanım ve (Ali Nusret) Han Efendi tarafından birer nazire gönderilmiş, bunlar da derginin on yedinci, yirminci ve yirmi birinci sayılarında yayımlanmıştır. Nazireler silsilesine İsmail Safa'nın "Alafranga Şathiyyât" olarak nitelendirdiği ve "Matmazel" ismini verdiği sekizinci sayıdaki şiirine Ali Ulvî'nin yirmi ikinci sayıdaki naziresini ve Mehmet Fuad'ın Kâzım Paşa'nın bir şarkısına yazdığı nazireyi de eklemek gerekir.

Derginin sekizinci sayısında yer alan Pertevpaşazâde Aziz Bey'e ait bir gazel ise Ziya Paşa'nın

"Olmasın farz ile hiç encâm-ı kâr endîşesi

Alıverir insan isen nâmus u âr endîşesi"

matlalı gazeline naziredir.

Mirsâd'da anne-çocuk imajı çerçevesinde duygusal yoğunluğu fazla olan şiirler ve yazılar da yer almaktadır. Bu eserleri, yine istibdatın yoğun baskısı altında sosyal konulara değinemeyen sanatçıların yaşadıklarının ve biraz da yaradılışlarının getirdiği bir birikimle santimentalizme yönelmelerinin bir yansıması olarak değerlendirebiliriz.

Dergide yayımlanan şiirlerden bazılarının başına, "eser-i bî-nazîrdir, eser-i nefistir, nâ't-ı garradır, bir güzel eserdir, neşide-i nev-edâdır, eser-i belîğdir, manzume-i dilnişindir", gibi beğeni ifade eden sıfatlar yerleştirilmiştir. Bu ifadeler dergiye yazı gönderen gençleri yüreklendirmek amacına yönelik olabileceği gibi dergide şiiri yayımlanan devrin önemli simalarına karşı bir saygı ifadesi de olabilir.

Yazar Kadrosu

Sermuharirler Muallim Naci, İsmail Safa

Mirsâd, 26 Mart 1891 (14 Mart 1307) tarihinde Muallim Naci'nin sermuharrirliğinde çıkarılmaya başlar. İkinci sayının neşir tarihi 2 Nisan 1891 (21 Mart 1307)dir. Üçüncü sayıda ise sermuharrir artık İsmail Safa'dır. Herhangi bir sebep gösterilmeksizin gerçekleştirilen bu değişiklik muhtemelen Muallim Naci'nin Tarih-nüvis-i Selâtin-i Âl-i Osman oluşuyla ilgilidir.

Muallim Naci, *Tercüman-ı Hakîkât*'ten ayrıldıktan sonra maddî sıkıntıya düşmüş ve daha çok çalışmak zorunda kalmıştır⁹. Celâl Tarakçı'ya göre "*Selânikli Tevfik ile Ta'avün-i Aklâm'ı çıkarması, yalnız başına Mecmua-i Muallim'i yayımlaması, tercüme, telif eserler yazması, Mürüvvet'te görev alması, hep geçim şartlarını düzeltmek için*"dir¹⁰. Mirsâd'ın sermuharrirliğini kabul edişini de aynı sebepten kaynaklanabilir. 1891 yılında yazdığı "Gazi Ertuğrul Beğ" manzumesini II. Abdülhamid'e takdim ederek kazandığı Tarih-nüvis-i Selâtin-i Âl-i Osman unvanı sebebiyle kendisine bağlanan maaş, verilen rütbe ve nişanlar Muallim Naci'yi bu sıkıntıdan kurtarır ve padişah tarafından Ertuğrul Bey'den itibaren Osmanlı tarihini yazma görevi verilir. Muallim Naci'nin Mirsâd'daki görevinden ayrılmasını işte bu gelişmeler sonucu maddî durumundaki düzelmeye ve görevin getirdiği yükümlülüğe bağlayabiliriz. Ayrıca Ahmet Rasim'e göre bu görev "*Muallim Şair'i biraz daha insanlardan uzaklaştırmıştır*"¹¹.

Mirsâd'a Muallim Naci'den sonra sermuharrir olan İsmail Safa ise "...o zamana kadar yaptığı neşriyat ile kendisini '*Şair-i mâder-zâd' olarak tanıtmış, hatta bazı gençler nazarında, bir üstad mevkiine bile yükselmiş*"tir¹². İşte bu ortam ve kendisine güvenle Mirsâd'ı yönetmeye başlayan İsmail Safa, belki bu durgun edebiyat hayatını biraz daha canlandırmak için yarışmalar açar, dergide gençleri himaye eder, bir zamanlar kendisine yapıldığı gibi gençleri veya şiirlerini taltif edici sıfatlarla sunar.

Bunlardan birisi de ileride büyük şöhret olacak Mehmet Tevfik'tir.

⁹ Ahmet Rasim: *Muharrir, Şair, Edip* (Haz.) Kâzım Yetiş, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 130-133

¹⁰ Celâl Tarakçı: *Muallim Nâcî Efendi Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki*, Samsun, 1994, s. 148

¹¹ Ahmet Rasim: *a.g.e.*, s. 134

¹² Mehmet Kaplan: *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1971, s. 57

Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Mehmet Tevfik Beyefendi

Edebiyat çevrelerince tanınmasında Mirsâd'ın önemli bir rolü olduğu bilinen Tevfik Fikret'in dergideki ilk şiiri "Bahar" (nr. 7, s. 51) ismini taşımaktadır. Şair, "Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Mehmet Tevfik Beyefendi" olarak takdim edilmiştir. Fikret, derginin onuncu sayısında bu ünvanın sonuna "Şair-i güzide sühan" eklenerek sunulur. Tevfik Fikret, Mirsâd'ın açtığı ve yukarıda sözü edilen yarışmaların ikisinde, tevhid ve sitâyışnâme sahasında, birinciliği kazanır. Bu birincilikler Fikret'in edebiyat dünyasında ününü artırır. Hatta, Ali Ekrem'in hatıralarında naklettiğine göre "Bu tevhidin intişârından sonra Mirsâd'a yazı yazan gençler için yeni şâir ile görüşmek bir ihtiyâc-ı ruh olmuş"tur¹³.

Mehmet Kaplan, şairin sitâyışnâme yazması ve bu şiirin üslûbuyla ilgili olarak "...Fikret, birçoklarının zannettiği gibi, doğuştan hürriyet âşığı, idealist ve vatanperver değildir. Bu duygular ve fikirler, muayyen şartlar altında doğar ve gelişirler. Yirmi iki yaşındaki Fikret henüz bu seviyeye -hiç olmazsa şiirlerinde- gelmiş bulunmamaktadır."¹⁴ değerlendirmesini yapar. Benzer bir sonuca, şairin din karşısındaki tavrı için de ulaşabiliriz. Mirsâd'ın açtığı tevhid yarışmasında birinci olan Tevfik Fikret'in zamanla dinî telakkilerinde oldukça büyük değişiklikler olduğu bilinen bir gerçektir.

Tevfik Fikret'in hayata ileriki yıllara nazaran iyimser bir hava içinde baktığı Mirsâd'daki şiirlerinde, şekil bakımından eski tarzın örneklerinin yanı sıra yeni şekiller denediği de görülmektedir. Şekildeki bu arayış şairin üslûbu için de geçerlidir. Mirsâd'daki Şair-i güzide sühan Mehmet Tevfik; Sis, Tarih-i Kadim şairi Tevfik Fikret değildir.

Bütün bunlardan başka, on üçüncü sayıdaki bir "İhtar"da " 'On Dördüncü Asrın Türk Muharrirleri' ünvanıyla Mekteb-i Müllkiye-i Şâhâne mezunlarından İsmail Hakkı Bey'in neşretmekte olduğu resâil-i intikâdiyyeden İkinci Defter hakkında bazı mütalaatı hâvi Şair-i güzide sühan Mehmet Tevfik Beyefendi tarafından bir varaka aldık. Bunun tarafımızdan yazılan cevap ile beraber bu nüshaya derci arzu edilmiş ise de yetiştirilemediğinden ve gelecek nüshaya ise 'müsâbaka-i edebiye' işgâl edeceğinden on beşinci nüshaya tehiri zarûri görüldü" denilerek Tevfik Fikret'in bir yazısı duyurulmaktadır; fakat İsmail Hakkı Bey'in "On Dördüncü Asrın Türk Muharrirleri" isimli eserinin "İkinci

¹³ Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları, s. 438

¹⁴ Mehmet Kaplan: a.g.e., s. 54

Defter"ine¹⁵ dair olduğu belirtilen bu mektubun "...bazı esbâba mebnî derci kabil olamayacağı" ve bundan duyulan üzüntü, yayımının beklendiği on beşinci sayıda beyan edilmiştir.

"Yeni Şair" ve "İzmir'den Muhammedî" Muamması: Muallim Naci'nin Mirsâd'la Oyunu

Mirsâd mecmuasının açtığı yarışmaların ikincisi olan nâ't-ı şerif yarışmasının sonuçları on dokuzuncu sayıda açıklanmıştır; fakat "Muhammedî imzasıyla İzmir'den müsâbaka-i edebiyenin ikinci kısmına derc olunmak üzere gönderildiği halde kısım-ı mezkûrun neşrinden sonra vürûd eden nâ't-ı garrâdir" açıklamasıyla yirmi ikinci sayıda; "Yeni Şair imzasıyla aldığımız eser-i belîğdir" açıklamasıyla yirmi dördüncü sayıda iki ayrı nâ't yayımlanır. Ayrıca " 'Yeni Şair' imzasıyla vârid olan neşide-i nev-edâdir." açıklamasıyla yirmi üçüncü sayıda "Görsün Yeni Gördüğüm Güzel Kız" isimli gazel şekliyle yazılmış bir manzume vardır. Söz konusu iki nâ'ttan Muhammedî imzasıyla gönderilen eser, beyitlerinin yeri değiştirilmiş olarak, Yadigâr-ı Naci'nin 4-6. sayfalarında; Yeni Şair imzasıyla gönderilen nâ't, 4. sayfasında; aynı imzayla gönderilen diğer şiir ise aynı eserin 76. sayfasında yer almaktadır.

Yadigâr-ı Naci, şairin ölümünden sonra arkadaşı Şeyh Vasfi tarafından hazırlanmış ve onun "...bazı resâil-i mevkûte ile gazetelerde derc ettirip de 'Şerâre', 'Ateşpâre', 'Fürûzân' gibi mecmua halinde neşrettirmediği neşide-i mütenevvîyasıyla gençliğinde söylemiş olduğu eş'ârını hâvidir." açıklamasıyla yayımlanmıştır. Şeyh Vasfi, Muallim Naci'ye ait olmayan bir şiiri bu kitaba almayacağına göre bu şiirlerin Muallim Naci'ye ait oldukları su götürmez bir gerçektir; ancak, Mirsâd'ı çıkarıcıların bu imzaların gerçek sahibini bilmiyor olmaları ihtimal dahilindedir. Çünkü, o yıl, Tarih nüvis-i Selâtin-i Âl-i Osman olan bir kişinin manzumelerinin dergilerinde yer alması Mirsâd ve onu çıkarıcıları açısından oldukça önemli olsa gerektir. Bu meseleyi, latifeyi çok sevdiği söylenen Muallim Naci'nin İsmail Safa ve arkadaşlarına yönelik bir şakası olarak değerlendirebileceğimiz gibi, yeni ünvanının ardından matbuat

¹⁵ İsmail Hakkı Eldem'in bu eseri dört defter olarak yayımlanmıştır. Sözü edilen İkinci Defter, Ekrem Bey'e dairdir. Söz konusu varakanın yayımlanmaması Rezaizâde'nin o sene bir bakıma zorunlu istirahatete tâbî tutulmasıyla açıklanabilirse de bunu, basında Ekrem'e karşı bir sansür olarak yorumlamamak gerekir; çünkü aynı dergide Rezaizâde'nin şiirlerine yazılan nazirelere yer verilmiştir. Bu yazının daha sonra başka yerde yayımlanıp yayımlanmadığına dair net bir bilgi de vermek mümkün değildir. Fikret'in yazılarının toplandığı "Dil ve Edebiyat Yazıları" isimli eserdeki "Ekrem Bey" isimli yazının içeriğinden sözü edilen varaka olmadığı anlaşılmaktadır. Bk. Tevfik Fikret: Dil ve Edebiyat Yazıları, (Haz. İsmail Parlatur, T.D.K., Yayınları, Ankara, 2000

çevrelerinden kısmen de olsa uzaklaştığı ifade edilen Muallim Naci'nin bu durumunu devam ettirme isteği olarak da yorumlayabiliriz.

“Manzume-i Dilnişin”lerin Sahibi İlham

*Ali Ekrem Bolayır'ın edebî çevrelerde ismini ilk önce “İlham” müstearıyla duyurduğu, bu isimle ilk makalesinin Resimli Gazete’de yayımlandığı ve bunu Mirsâd’daki şiirlerinin takip ettiği bilinmektedir*¹⁶.

O yıllara ait hatıralara, neredeyse her şairin bir unvanı olduğu ve şairlerin isminin geçtiği her yerde bu ünvân anılmalarının adeta şart olduğu anlatılır¹⁷. Ali Ekrem Bolayır da hatıralarında; Mirsâd’a hemen her hafta muntazaman şiir gönderdiğini, şairlere birer unvan tevcihinin o zaman moda olduğunu fakat sermuharrir İsmail Safa'nın kendisine bir ünvân tevcih etmediğini söyleyerek “...ama her şiirime (dil-nişin) sıfatını ihdâ etti der”¹⁸. Ali Ekrem Mirsâd’a her hafta şiir gönderdiğini belirtir fakat yirmi beş sayılık mecmuada toplam dört şiiri yer almıştır. Mirsâd’da ilk olarak kendisinin “...fikren ve şeklen o zamana göre pek yeni”¹⁹ olarak nitelendirdiği “Kumru” isimli şiiri yayımlanmıştır (nr. 9, s. 66-67). Bunu on birinci sayıdaki “Bir Validenin Güneş Doğarken Söylenişi” isimli şiiri, on altıncı sayıdaki “Dağlara” redifli İsmail Safa'nın bir şiirine yazdığı naziresi ve yirmi beşinci sayıdaki “Yâr ü Mehtâb” isimli on bir bentlik uzun bir manzumesi takip etmiştir. Ali Ekrem gerek hatıralarında, gerek Rıza Tefvik’e yazdığı mektubunda “İlham” takma adının İsmail Safa tarafından açıklandığını, Mabeyn Başkâtibi Süreyya Paşa tarafından ikaz edildiğini ve bu sebeple bir süre edebiyat dünyasından uzak kaldığını anlatır. Bu isim açıklanmamış olsa Ali Ekrem’in aynı müstearla yazmaya devam edip edemeyeceği konusunda bir şey söylenemez, fakat yirmi beşinci sayıdan sonra kapatılan Mirsâd’a şiirler göndermesi zaten mümkün olamazdı.

¹⁶ Edebiyat-ı Cedîde’ye Dair Ali Ekrem’den Rıza Tefvik’e Bir Mektup, (Haz. Abdullah Uçman, İstanbul, 1997, s. 26-27)

¹⁷ Hüseyin Cahid Yalçın: Edebiyat Anıları, (Haz. Rauf Mutluay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975, s. 49

¹⁸ Ali Ekrem Bolayır’ın Hatıraları, s. 426

¹⁹ Edebiyat-ı Cedîde’ye Dair Ali Ekrem’den Rıza Tefvik’e Bir Mektup, s. 28

Merkad-ı Fatih’i Ziyaret

Mirsâd’ın on sekizinci sayısında “*Bir eser-i bî-nazîrdir*” değerlendirmesiyle “Fatih’i Ziyaret” isimli 18 beyitlik bir şiir imzasız olarak yayımlanmıştır. Bu, Abdülhak Hâmid’in Merkad-ı Fatih’i Ziyaret isimli şiiridir²⁰. Ömer Faruk Akün, “Abdülhak Hâmid’in ‘Merkad-ı Fatih’i Ziyaret’ Manzumesi ve İçindeki Görüşler”²¹ isimli makalesinde bu şiirin yazılış ve yayımlanış tarihiyle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme yapar ve “*Fatih ziyaretnamesi’nin neşri Selim manzumesi’nden çok sonradır. Onu ilkin 1909 yılında çıkan bir antoloji kitabında, eksik olarak basılmış görüyoruz. Daha evvel her hangi bir yerde neşredilip neşredilmediği hususunda şimdilik katî bir şey söylemek mümkün değildir*” der. Abdülhak Hâmid Tarhan *Bütün Şiirleri* 3’te verilen şiirin yayımlanış tarihleri arasında en eskisi Gencine-i Belâgat(1312)tir.²² Diyebiliriz ki tam metni olmasa da, 1307’de çıkarılan Mirsâd, şimdilik, şiirin ilk neşredildiği mecmuadır.

Dergide Fatih’i Ziyaret adıyla yayımlanan Merkad-ı Fatih’i Ziyaret’in farklı isimlerle anıldığını yine Ömer Faruk Akün zikretmektedir²³.

Şiir toplam 41 beyittir. (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi’nde beyit sayısı 43 görünmektedir, bu farklılık beyit sayısının fazla olmasından değil dergide beyitler numaralandırılırken 23’ten 26’ya atlanmasından kaynaklanmaktadır.) Mirsâd’da bazı beyitler hiç alınmamıştır, bazı beyitlerde de küçük değişikliklerle vardır²⁴. Bunlardan en önemlisi dergide 17. beyit, kitapta 40. beyit olarak yer alan mısralardır. Bu beyit dergide

Ecr-i azîm-i vâsfin kaydında gönlüm ey şah!

Afv eyle kusurun sen ol günâhkârın.

şeklinde dir. Halbuki kitapta bu beyit,

²⁰ Bu şiir ve hakkında yazılanlar için beni yönlendiren dergi hakemine teşekkür ediyorum.

²¹ Ömer Faruk Akün, “Abdülhak Hâmid’in ‘Merkad-ı Fatih’i Ziyaret’ Manzumesi ve İçindeki Görüşler” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, yıl: 1956, cilt: 7, sayı: 1-2, İstanbul, s. 61-104

²² Bu şiirin yayımlanış tarihleri ve tam metni için Bk. *Abdülhak Hâmid Tarhan: Bütün Şiirleri 3 Hep Yahut Hiç İlham-ı Vatan* (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s.399-402

²³ Bk. Ömer Faruk Akün: *a.g.m.* s. 71

²⁴ Dergide 2.,5., 6., 25-31., 34-38. beyitler yoktur, bazılarının da sırası farklıdır. Sıradaki farklılıklar şu şekildedir: (İlk numara kitaptaki sırayı, ikinci numara dergideki sırayı göstermektedir.) , 4/3, 7/4, 8/5, 10/7, 16/9, 17/11, 18/12, 22/10, 23/8, 24/13, 32/15, 33/14, 39/16, 40/17, 41/18. Dergide 3/2, 9/6, 40/17. beyitler ise bazı değişikliklerle yayımlanmıştır.

Ecr-i azîm-i vasfın kaydında Hâmid ey Şâh
Kıl bu sevabımı sen afv ol günâhkârım²⁵. şeklindedir.

Şairin isminin verilmemesi²⁶, hatta ismi geçen dizenin değiştirilmesi daha önce de ifade edildiği gibi Hâmid'in o yıllardaki suskunluğu ve ismi etrafındaki kuşku ortaya çıkardığı çekimsizlikle açıklanabilir.

(Merkad-ı) Fatih'i Ziyaret şiirinde her dize adeta ikiye bölünerek dizilmiştir. Nitekim Mehmet Kaplan bu şiirle ilgili yaptığı bir değerlendirmede "Her mısra iki kere tekrarlanan müstef'ilün fe'ülün kalıplarından oluşur. Buna göre her mısra vezne göre, ortasından iki kısma ayırmak mümkündür. Hâmid şiir cümlesini bu vezne uydurmuş, okuyucuya bir beyitte dört kere nefes aldırılmıştır. Bu duraklar şiirin okunmasını kolaylaştırmaktadır."²⁷ denmekte ve şiirin, Türk şiirinin övgü geleneği içerisindeki yeri belirlenerek şekil ve muhteva özelliklerine dikkat çekilmektedir.

Ömer Faruk Akün ise makalesinde şiiri tarihi teması açısından değerlendirir. Hâmid'in bu temayı ve özellikle Fatih Sultan Mehmet'i ve Yavuz Sultan Selim'i seçmesindeki etkenleri gözler önüne serer ve manzumeyi şairin Kabr-i Selim-i Evvel'i Ziyaret (Selim ziyaretnamesi) isimli manzumesi ile mukayese ederek değerlendirir.

İbn-i Ömer Cevdet Efendi

"İbn-i Ömer Cevdet Efendi'nindir" açıklamasıyla yayımlanan iki kıt'anın sahibi Abdullah Cevdet'tir. Bu kıt'alarından birisi yazarın *Masumiyet* isimli eserinde yer almaktadır²⁸ "...gençliğinde son derece dindar olduğu ve 1890-91'de yazdığı şiirlerinin bir kısmını dinî hislerin ilham ettiği bilinen"²⁹ Abdullah Cevdet'in bu kıt'alarından birisinde kainatın yaratılmasında kimyanın önemini vurgulaması, yazarın dinî hislerin ilhamından yine aynı yıllarda uzaklaştığını gösterir. Nitekim Abdullah Cevdet'in şiir serüveninin anlatıldığı bir yazıda "Dördüncü şiir kitabı *Masumiyet* ya da *Lahd-ı Masumiyet*, artık yeni bir

düşünce yapısına sahip birisinin kitabıdır. Şiirleri bundan böyle düşüncelerinin de yansıdığı bir platformdur. Bu kitapta, özellikle arkadaşı Şerafettin Mağnumi'nin isteği üzerine yazdığı, biyolojik – materyalist dünya görüşünü açıklayıcı şiirler vardır"³⁰.

Diğer Yazarlar

Mirsâd'daki şairler isimlerinin başına kendilerini tanıttığı bilgiler yerleştirilerek sunulmuştur. Şairin varsa resmî dairedeki görevi veya devam ettiği okul verilmiştir. Ayrıca o yıllarda her şaire bir sıfat vermenin moda olduğu bilinmektedir. Derginin sermuharriri Şair-i mader-zâd İsmail Safa, devrin modasına uyarak genç şair Mehmet Tevfik'i Şair-i güzide sühan Mehmet Tevfik olarak edebiyat dünyasına tanıttığı yukarıda belirtilmişti. Mirsâd'da bu şekilde bir sıfatla anılan bir başka şair ise Şair-i şirin-zebân olarak nitelendirilen Üsküdarlı Safi'dir.

İmtiyaz sahibi Halil İbrahim'in dergide bir gazeli, Kâmil ile yazdıkları bir naziresi ve bir şarkısı mevcuttur.

İtalyancadan yapılan tercüme altında ise Ali Fahri imzası vardır. İsmail Habip Sevük, Ali Fahri'nin İtalya'da epeyce kaldığı anlaşılan bir bahriye zabiti olduğunu bildirir³¹, Peyami Safa ise *Ölümün Zaferi*'ni Türkçeye kazandıran Ali Fahri'den "On sene kadar evvel bir otomobil kazasından ölen ve İtalyancayı iyi bilen bahriye zabitlerimizden biri imiş; kendisi yakından tanıdığı D'Annunzio'nun bir çok eserini tercüme etmiş, fakat kitap halinde çıkaramamış"³² şeklinde bahsetmektedir.

"Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Sezaîzâde Ahmet Hikmet Beyefendi tarafından vârid olunmuştur" açıklamasıyla yayımlanan "Tehellüf" isimli manzumenin şairi, Yahya Sezaî Bey'in oğlu, Galatasaray Sultanîsi'ni 1888 yılında bitiren Ahmet Hikmet Müftüoğlu olmalıdır. Edebiyat dünyasında daha çok hikâyeleriyle tanınan ve Türk Ocağı'nın kurucu üyeleri arasında yer alan yazarın bu şiirini ilk gençlik eserleri arasında değerlendirebiliriz.

Nabizâde Nâzım'ın "Bir Hendese-i Resmîye Kitabına Mukaddime" isimli manzumesi de aynı şekilde yazarın ilk edebî mahsulleri arasındadır.

²⁵ Bk. Abdülhak Hâmid Tahran, a.g.e., s. 402

²⁶ Merkad-ı Fatih'i Ziyaret, Gencine-i Belâgat(1312) ve Musavver Terakki'de(1315) Mirsâd'da olduğu gibi imzasız yayımlanmıştır. Bk. Abdülhak Hâmid Tarhan: a.g.e., s. 399

²⁷ Mehmet Kaplan "Merkad-ı Fatih'i Ziyaret", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, yıl: 1988, sayı: 4, İstanbul, 1989, s.53-60

²⁸ Abdullah Cevdet: *Masumiyet*, İstapan Matbaası, İstanbul, 1311, s. 33

²⁹ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 165

³⁰ Gökçen Tunalı-Faruk Alpkaya "Dr. Abdullah Cevdet Bey'in Şiir Serüveni", *Gergedan*, yıl:1, sayı:4, Haziran, 1987, s.100-102

³¹ İsmail Habip [Sevük]: *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, birinci cilt, Remzi Kitabevi, 1940, s.52

³² Peyami Safa: *Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s.22

Dergideki fennî yazıların altındaki imza genellikle Âmir Tevfik'e aittir.

Ali Ulvî'nin dergideki altı şiirinden üç tanesi naziredir.

Sermuharririn iki kardeşi Ahmet Vefa ve Ali Kâmi'nin de dergide yazıları ve şiirleri vardır.

Mecmuada bir tek veya birkaç şiiri ve yazısıyla yer alan başka şair ve yazarlar da vardır. Tevfik Fikret ve Ali Ekrem kadar tanınmış olmasalar bile bazılarının isimleri edebiyat tarihlerinde veya biyografi kitaplarında geçmektedir. Bazı eserlerin başlangıcında yer alan "talebelerinden, şakirdânından, mezunlarından" şeklindeki ifadeler Mirsâd'ın şiire edebiyata hevesli gençlere sütunlarını açtığını gösterir.

Mirsâd, Servet-i Fünûn olmamıştır, fakat yayımlandığı 1891 yılında edebiyat dünyasındaki bir boşluğu doldurmuştur.

Ziya Bey Kütüphanesi'ndeki Mirsâd ve Ahmet Fethi Bey'in Notları

Sivas'ta Ziya Bey Kütüphanesi'nde bulunan Mirsâd'ın, demirbaş numarası 1181, tasnif numarası 059'dur. Cilt ile kapak arasındaki sayfada Ahmet Fethi imzalı iki kıt'a, bir beyit ve bir tanesi oldukça silik olmak üzere iki mısra vardır.

Kâğıdın üst tarafında silik olarak, "Oku bir Fatıha hem ruh-ı Safa'ya.ihdâ.ediver" mısraı yazılıdır.

Mirsâdını gördükçe Safa kan döksün

Didelerim çünkü Safa gitti dehrden

beyitinin altında ise, "*Üstâd-ı Muhterem Safa Bey'in tilmizi Ahmet Fethi*" imzası vardır.

Yine Ahmet Fethi Bey'e ait olan iki kıt'anın birisi, 2 Mayıs 317 tarihlidir.

Mehcûr olalı sen gözümden

Evkâtımı bilmez gibiyim ben...

Kim görse sanır meyyit-i zîruh

Ol rütbe perişân oldu ben

7 Mayıs 317 tarihli "Diğer" kıt'a,

Ömrüm geçiyor hasret ile

Kalbim yanık firkat ile

Sâmih sana rahmetmeyecekler

Ol böyle hemân mihnet ile

Bu sayfadaki son mısra ise "*Mirsâdını, ben yeter kadarı görerek*"tir.

Bu kıt'aların, beyitin ve mısraların sahibi Ahmet Fethi, yazar Samih Fethi'nin babasıdır. İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*'nde Samih Fethi'nin babası hakkında da kısa bilgi vermiştir. Buna göre Ahmet Fethi, Sivas eşrafındandır. Birinci Sultan Abdülmecid'in kızı Hibetullah Sultan ile evlenen Alâüddin Paşa'nın torunudur. Samih Fethi'nin biyografisinden öğrendiğimiz kadarıyla Diyarbakır istinaf mahkemesi ceza reisliği yapmıştır.

İkinci kıt'ada geçen "Samih" ismi, bu kıt'anın Samih Fethi tarafından kaleme alınmış olacağını düşündürmekle birlikte tarihlerinin birbirine çok yakın olduğunu, Ahmet Fethi isminin çok belirgin olarak bu sayfanın sonunda tekrar yazıldığını gözönünde bulundurursak böyle bir ihtimal söz konusu olamaz.

Derginin ilk sayfasında "*Sahibi:*" kelimesinin yanındaki imza yine Ahmet Fethi'ye aittir. İlk ve son sayfadaki kırmızı kalemle atılan imzalar yine Ahmet Fethi'nin imzasına benzemektedir. Yalnız ilk sayfadaki bu imzanın başına "*Miralayzâde*" ibaresi yerleştirilmiştir. Ahmet Fethi'nin ailesinin adı "*Miralayzâde*" olarak geçmemektedir.

Mirsâd'ın başlangıcındaki, 2 Mayıs 317, 7 Mayıs 317 tarihli bu kıt'alar, Ahmet Fethi Bey'in kendisini "*İsmail Safa'nın tilmizi*" olarak görmesi onun şairi yakından tanıdığını ve hatta İsmail Safa ile görüştüğünü düşündürmektedir. Yukarıdaki tarihler 11 Mart 1317'de Sivas'ta ölen İsmail Safa'nın ölümünden yaklaşık bir buçuk ay kadar sonraya aittir.

Gerek bu kıt'alar, gerek derginin değişik sayfalarına düşülen notlar, Ahmet Fethi Bey'in İsmail Safa ile görüşmüş olması ihtimalini akla getirmekte ve onun şiirle meşgul olduğu, hatta edebiyat kültürünün oldukça fazla olduğu izlenimini vermektedir. Ahmet Fethi Bey'e ait olan bu notlar Mirsâd'ın yazar kadrosunu değerlendirirken rehberlik etmiştir.

Ahmet Fethi'nin dergi sayfalarına düştüğü notlar sayesinde “Yeni Şair” ve “Muhammedî” imzalarının Muallim Naci'ye ait olduğu tespit edilmiştir. 22. sayıda yer alan ve mecmua çıkaranları tarafından “*Muhammedî imzasıyla İzmir'den müsâbaka-i edebiyenin ikinci kısmına derc olunmak üzere gönderildiği halde kısm-ı mezkûrun neşrinden sonra vürüd eden nâ't-ı garrâdur*” açıklamasıyla yayımlanan nâ't-ı şerifin başlangıcına “*Muallim Naci Merhum'unudur, Yadigâr-ı Naci'de münderiçtir*” notu düşülmüştür. Aynı şekilde, “*Yeni Şair imzasıyla aldığımız eser-i belîğdir*” açıklamasıyla da 24. sayıda yayımlanan nâ't-ı şerifin yanında “*Bu nâ't Muallim Naci Merhum'un olup, müşarünileyhin irtihali üzerine Şeyh Vasfî Efendi tarafından... neşredilen Yadigâr-i Naci nam eserde münderiçtir.*” açıklaması vardır. “*Yeni Şair imzasıyla vârid olan neşide-i nev-edâdur.*” açıklamasıyla 23. sayıda “Görsün Yeni Gördüğüm Güzel Kız” isimli manzumenin de Muallim Naci'ye ait olduğu belirtilmiştir. Her üç manzume de söz konusu eserde yer almaktadır ve yazının ilgili bölümünde bu bilgiler değerlendirilmiştir. Ahmet Fethi Bey'in bizzat İsmail Safa ile görüşmüş olması, bu bilgileri ondan almış olması ihtimal dahilindedir.

Bu bilgilerden başka, dergideki bazı şiirlerin yanına o manzumeyi değerlendirici nitelikte düşülen notlar, Ahmet Fethi'nin edebiyat bilgisini ve kültürünü yansıtmaktadır. Mesela, Rahmi Bey'in naziresinde bir mısra da dört tane “vav” bulunmaktadır. Bu mısranın yanına “*Naci Efendi bir mısra da ikiden ziyade 'vav' bulunmamasını tenbih ediyor*” notu düşülmüştür. Ali Ulvi'nin gazelinin yanında “*Gazel en nihayet on beş beyit olurmuş. Ben bundan gayri uzun gazel görmedim.*” cümlesi vardır.

Ahmet Fethi, Ali Nusret Han Efendi'nin bir naziresindeki “melek” kelimesinin yerine “melekler” kelimesinin kullanılması gerektiğini düşünmüş, aynı manzumede “kâf-ı muhatab” yerine “nun-ı gayb” kullanmanın lüzumsuz olduğuna hükmetmiştir.

Latif imzasıyla gönderilen bir gazeldeki

Bulmadım la'l-i şekerbârında

Bulduğum lezzeti güftârında

beyitine de eleştiri getiren, Ahmet Fethi, “*La'lini güftârına tercih edemeyen şair o la'li şeker ile tarif etmemeliydi. Ba-husus Ziya Paşa'nın 'Herkes idi hân-ı nâmunda' mısraında za'f-ı te'lif bulunduğu hükmeden Muallim Naci merhum bu mısraa isnad edeceği kusura ad bulamazdı.*” diyerek yine Muallim Naci'nin görüşlerine atıfta bulunmuştur.

Ahmet Fethi, s. 194'teki Muallim Feyzi'nin gazelindeki bir beyit ile Neyli'nin bir mısraı arasında mana bakımından yakınlık bulmuştur.

Üzerinde en fazla değerlendirmeler yapılan manzume ise İlham'ın “*Yâr ü Mehtâb*” isimli eseridir. Bu manzumenin yedinci bendinin yanında “*Bu beyit güzel bir mazmunu hâvi ise de muhtevi bulunduğu takdim ve tehir, tenâsüb-i lafzîyi tazammun olmadığı için söz götürür. Çünkü bu gibi halâtta ednâdan âlâya terakki hususuna dikkat lâzım iken bilakis ez'af-ı lafz tehir edilerek âlâdan ednâya tenzîl edilmiştir. Yârâna cihân-ı asumandan daha kavi olmakla onun mısra-ı sâvide irâdi lâzım gelirdi.'nin: "Sihhatim, ömrüm hayat-ı câvidanmış benim" mısraında olduğu gibi.*”

“*Bu âh, mısra-ı âtiye ait olduğundan burada yabancı gibi duruyor*”, “*Burada yine kamere hitap edildiğine dair bir imâda bulunmalı ibtidadan güneş ile muhataba ediliyor sanılır.*” *Bin şeb diyecek yerde yukarıdaki mısraa ait bir ism-i işaret kullanılsa şive-i belâgât gözetilmiş olurdu.*” tarzında açıklamalarla manzume değerlendirilmiştir.

Dergide bu manzume ile ilgili olarak dikkat çekici bir başka müdahale ise onuncu ve on birinci bentlerde üzerleri çizilen iki kelimedir. “*Hayfa güneş etmiyor tevakkuf*” mısraındaki “hayfa” kelimesinin, “*Eyvah ki doğdu mihr-i âlem*” mısraındaki “âlem” kelimelerinin üstü çizilerek yanlarına “zâlim” yazılmıştır.

Bu manzume on birer mısralık on iki bentten oluşmuştur. Diğer notları düşen kalem, aynı manzumenin dokuzar mısra olarak yazılmış olan altıncı ve yedinci bentlerini de tamamlamıştır; fakat bu mısralar okunamamaktadır.

Ziya Bey Kütüphanesi'nde bulunan ve üzerinde çalışılan derginin hiçbir sayısında dış kapak mevcut değildir, halbuki Millî Kütüphane'deki *Mirsâd*'ın (I. takım) 24. sayısının dış kapağı vardır, ait olduğu sayı gibi yaldızlı harflerle dizilen bu kapak, 24. sayının değil, cildin başına yerleştirilmiştir. Ayrıca son sayfada Hüseyin Remzi'nin *Mir'âtü'l-Beyt* isimli eserinin ilânı vardır. Söz konusu bu cildin sonuna da derginin bilinen kapatılış sebebi not düşülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet *Masumiyet*, İstanbul 1311.
- Ahmet Rasim, *Muharrir Şair Edip* (Haz. Kâzım Yetiş), İstanbul 1980.
- AKINCI, Gündüz, *Abdülhak Hâmit Tarhan'ın Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Ankara 1954.
- AKÜN, Ömer Faruk "Abdülhak Hâmid'in 'Merkad-i Fatih'i Ziyaret' Manzumesi ve İçindeki Görüşler" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 7. 1956.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988.
- İsmail Safa, "Merhum İsmail Safa'nın Tercüme-i Hâli" Akyüz, Ali Kâmi, (der) *Hissiyat içinde*, İstanbul, 8, 1328.
- KAPLAN, Mehmet *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul 1971.
- KAPLAN, Mehmet "Merkad-i Fatih'i Ziyaret", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, nr. 4 1989.
- MARDİN, Şerif *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, İstanbul 1989.
- ÖZGÜL, M. K. (Haz.), *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, Ankara 1999.
- PARLATIR, İsmail *Recaîzâde Mahmut Ekrem Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Ankara 1995.
- SAFA, Peyami *Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar*, İstanbul 1976.
- [SEVÜK], İsmail Habip *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, İstanbul 1940.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976.
- TARHAN, Abdülhak Hâmit *Bütün Şiirleri 3 Hep Yahut Hiç/İlham-ı Vatan* (Haz. İnci Enginün), İstanbul 1999.
- TARAKÇI, Celal *Muallim Nâci Efendi Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki*, Samsun 1994.
- Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları* (Haz. İsmail Parlatır), Ankara 2000.
- TUNALI, G.- Alpkaya, F. "Dr. Abdullah Cevdet Bey'in Şiir Serüveni" *Gergedan*, 2, 1987.
- UÇMAN, Abdullah (Haz.) *Edebiyat-ı Cedîde'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup*, İstanbul 1997.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit *Edebiyat Anıları* (Haz. Rauf Mutluay), İstanbul 1975.